

כתובות נג

משה שווערד

1. גליוני הש"ס מסכת כתובות דף נג עמוד א

לא תיהוי בעבורי אחסנתא, נ"ב ע' שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רס"ז ועוד שם בח"ב סי' ל' וע"ע שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ק"צ דכ' דלהעביר הנחלה ממי שראוי ליורשו ולתתו לעניים או לביה"כ וכדומה אסור דמה אמ אפי' מברא בישא לברא טבא אסור כ"ש מן הראוי ליורשו למי שאינו ראוי ליורשו כגון העניים וכן ביהכ"נ כיון שצורכי ביהכ"נ על הציבור הם מוטלים והמקדיש נכסיו לזה אינו אלא כאילו פוטר את הציבור מחיובם והרי הוא מעביר הנחלה ממי שראוי ליורשו אל הציבור שאין ראוי ליורשו ע"ש ואולם מש"ש התשב"ץ עוד דשכ"מ שציוה לבנות מנכסיו ביהכ"נ אין בצואתו כלום עפ"י הירושלמי פאה פ"ח ה"ח דיחיד הבונה מדמיו ביהכ"נ קרינן ב' וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות דמוטב ה' לו לתת אותו הממון עבור עוסקים בתורה ע"ש וע"כ כיון דקרינן ב' וישכח ישראל כו' וקיי"ל דשכ"מ שציוה לעשות עביר' מנכסיו אין שומעין לו לכן ה"נ הקדש לביהכ"נ זה בטל ויירש קרובו את הממון ע"ש צ"ע לענ"ד דשכ"מ שציוה לעשות עביר' כו' היינו רק אם אותו הדבר שציוה לעשות הוא גופי' עביר' אבל הכא בניין הביהכ"נ וודאי מצוה היא והשכ"מ בשוא"ת הוא דעבר במה שלא נתן הדמים ליותר טוב מזה היינו לת"ת וביטל מצוה היותר טובה ושכחה ומש"ה קרינן ב' וישכח ישראל עושהו אבל זה הדבר שציוה להעשות בניין ביהכ"נ וודאי דמצוה היא ולא עביר' ושפיר ראי לנן לישמוע דבריו:

2. שו"ע חו"מ סימן רפב סימן רפב - שלא להעביר נחלה ממי שראוי לירש:

(א) כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים, אף על פי שאין היורשים נוהגים בו כשורה אין רוח חכמים נוהג הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה: הגה - מי שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות, יתנהו ליורשו כי אין טוב מזה (מרדכי פרק מי שמת):

3. ספר דבר יעקב - נב:

הגמ' אומרת שהי דאורייתא. ומתוך המהרש"א שהי דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. המצפה איתן והיך איתן מתרצים שהרמב"ם יכול לסבור שהי דאורייתא, אלא דכיון שאינו מפורש בפסוק אלא דרשה של חכמים לכן הגמ' והרמב"ם קרי ליה תקנת חכמים או ציוו חכמים. החת"ס מקשה לפי המהרש"א והלח"מ שהי מדרבנן, א"כ מה התירוץ על הקושיה דרחמנא אמרה שכן יירש ואיך רבנן מתקנים שהבת תירש. ואפשר לתרץ לפי מש"כ הריטב"א [ר"ה טז]. והמהר"ל [באר הגולה פ"א] שדבר שנלמד מאסמכתא הכוונה שזה רצון התורה שיהיה דין כזה, אלא שהתורה לא קבעתה חובה, והשאיירה הדבר לפי ראות עיני חכמים, והחכמים קבעוהו חובה ע"פ מה שראו שזה רצון התורה.

ט) הא נמי דאורייתא הוא דכתיב וכו' - מבואר בגמ' שיש לאב מצוה מדאורייתא לתת נדוניה לבתו. הריטב"א כתב שהי מצוה דאורייתא מדברי קבלה. ויש לדון האם כוונתו שהי דאורייתא ממש ומביא ראיה מפסוק בירמיהו שהוא דברי קבלה, או שהי מצוה מדברי קבלה שהי דרבנן עם חוזק כעין דאורייתא. [היעב"ץ כתב שהי דברי קבלה והגמ' קרי לדברי קבלה דאורייתא. הרמב"ם [אישות כ-א] כתב ציוו חכמים שאדם יתן נדוניה לבתו. ומקשה הלח"מ מהגמ' כאן שהי מדאורייתא. ותירץ שהרמב"ם סובר שקרא אסמכתא בעלמא. וקשה דא"כ מאי פריך הא נמי דאורייתא. וצ"ל שלא דוקא דאורייתא, וכ"כ בהג' יד איתן [הובא בספר הליקוטים של רמב"ם פרנקל]. המהרש"א [להלן נג.] מקשה שהגמ' שם אומרת שהי תקנה דרבנן שהאב יתן נדוניה לבתו, וכאן

4. מצפה איתן מסכת כתובות דף נג עמוד א

גמ' האי נמי תקנתא דרבנן היא דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי (שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו). והקשה במהרש"א מתחילת הסוגיא דלעיל בסמוך קאמר דכתובת בנן דכרין תקנתא דרבנן היא כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו אבל שיתן אדם לבתו כבנו להשיאה דאורייתא היא כדדריש מקרא דכתיב קחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותירוצו דחוק. אלא י"ל דאף אמילתא דהוי דאורייתא שייך לומר לשון תקנה אם אינו מפורש אלא דחכמים דרשו ותקנו. וכה"ג איתא במנחות (דף ס"ח) גבי התקין ריב"ז שיהא יום הנף כלו אסור דהיינו מדאורייתא ומאי התקין דרש והתקין:

5. תוספות מסכת כתובות דף נג עמוד א ד"ה השתא נמי

השתא נמי אהדר בי - אף על גב דהן הן דברים הנקנים באמירה היינו היכא דעמדו וקדשו והכא כשרצה לחזור עדיין לא קדשו אי נמי הכא כבר קידשו קודם לכן ואח"כ כתב ולא אמרינן הן הן דברים הנקנים באמירה אלא כשקידשו אחר כך.

6. שערים מצויינים בהלכה

השתא נמי אהדר בי. כתבו התוס' אע"ג דאמרינן לקמן (קב.) הן הן הדברים הנקנים באמירה, היינו היכא דעמדו וקידשו, והכא כשרצה לחזור עדיין לא קדשו, אי נמי הכא כבר קדשו קודם לכן וצריך שיקדשה אחר כן. הקשה בהפלאה הא כבר היה הכתובה, דקתני כתביה לכל מה דהוה ליה, ותירץ דעדיין לא נמסר הכתובה, אי נמי העדים לא חתמו עדיין. ומדברי התוס' האלו הביא הנוב"י (מהד"ת חו"מ סי' מב) ראייה, דלא נגמר הקנין כי אם בשעת הקידושין, דאי ס"ד דהקידושין הם רק תנאי, א"כ מה בכך שעדיין לא קידשו, יקדש עוד ונמצא קנה למפרע. והביא עוד ראי' מלשון הרמב"ם (אישות פכ"ג הט"ו) שכל הפוסק אינו פוסק אלא ע"מ לכונסה, וא"כ למה הוזכר עמדו וקדשו (היי"ג) הלא התנאי אינו מתקיים עד הנישואין לא בזמן הקידושין, אלא ודאי שגוף הקנין לא נגמר כי אם בעת הקידושין, עיי"ש שהביא נפק"מ לזה.

7. דבר יעקב מסכת כתובות דף נג עמוד א

א] ותבעי לך מוחלת - התוס' [ב"ק פט: ד"ה כך] והרי"ף בתשובה [הביאו הר"ן אצלנו] מקשים היאך האשה יכולה למחול הכתובה הרי אסור להשהות אשה בלא כתובה [כדאיתא להלן נו א].

א. הרי"ף מתרץ שמיררי הכא באשה שאינה יושבת תחתיו, אלא בעלה מת לפניו או אחרי שמחלה. הריטב"א כתב בשם הרי"ף דמיררי במוחלת סמוך למיתה.

ב. התוס' בב"ק ורא"ה מתרצים שמיררי שמחלה תוספת ונדוניא ולא מנה מאתים.

ג. הרא"ה מביא בעל העיטור שמתרץ שמיררי שאמרה שמוחלת כתובתה אם הבעל ימות ולא אם הבעל יגרשנה. וכן מתרץ המרדכי [סימן קסג].

ד. התוס' בב"ק ורא"ה ש אצלנו מתרצים שבאמת אסור להשהותה ללא כתובה ומיררי הכא במשהה באיסור.

8. שערים מצויינים בהלכה

מוחלת כתובתה לבעלה אין לה כתובת בנין דכרין. הקשו הראשונים היאך מוחלת כתובתה לבעלה, הא קי"ל כר"מ (לקמן נז). דאסור לשהות עם אשתו בלא כתובה, ופירש הרי"ף שמוחלת סמוך למיתה. והרשב"א תירץ דמוחלת הנדוניה והתוספת, אבל לא עיקר כתובה מנה ומאתים. והריטב"א פירש דאע"ג דאסור לשהות כו' מ"מ היכא דמחלה ליה, מאי דינא לענין מזונות ולכתובת בנין דכרין. והפני יהושע מסביר הענין, דנהי דצריך לכתוב לה כתובה אחרת, מ"מ בשעת המחילה נתבטל נמי כתובת בנין דכרין, ולכן כשכותב לה כתובה עוד הפעם, אין כאן עוד מקום לבנין דכרין, והטעם דתנאי ב"ד על כתובת בנין דכרין היה בשעת נשואין, דבהאי שעתא שייך לומר כדי שיכתוב אדם לבתו כבנו כדאמרינן לעיל, משא"כ עתה כשמוחלת, והוא כותב לה כתובה אחרת, זהו משום לתא דאיסורא דאסור לו להיות עמה, ומנ"ל דתיקנו נמי עוה"פ כתובת בנין דכרין.

9. ריטב"א על כתובות דף נג/א

כתבו רבנותא ז"ל האידינא בטלו לכתובת בנין דכרין, שהרי עיקר תקנה היתה כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו ועכשיו הלואי שיתן לבנו כבתו, וכבר רצו לנדות על המרבה לתת במתנת בתו משום דהוי מעביר נחלה, אבל הר' מאיר ז"ל כתב שאין אנו יכולים לבטל תקנה שתקנו רבנן ואפילו היה בטל הטעם, ומיהו לא תגבה אלא ממקרקעי, ואע"ג דהא תקון דתגבה כתובתה ממטלטלי ותנאי כתובה כדאיתא לעיל (נ"ד ב'), מ"מ דיינו שלא נעקרנה והבו דלא לוסף עלה על מה שתיקנו חז"ל, וכן דעת הרמב"ם ז"ל (פ"ז מהל' אישות ה"ז) וזה עיקר:

10. דבר יעקב מסכת כתובות דף נג עמוד א

ג] ואמאי הכא נמי לימא יצר אנסה - לכאורה תמוה הקרשיה, דשם לא מחלה על כתובת בנין דיכרין וא"כ ע"כ הטעם משום קנס. ואולי סבר המקשן דאשה שנישאת ע"פ עד אחד כיון שהיא יודעת שאם הבעל הראשון יחזור היא תפסיד כתובתה, הוי כמוחלת כתובתה מרצונה ע"י שנישאת לשני, וא"כ כיון שמחלה כתובתה ה"ה דמחלה כתובת בנין דיכרין, ולכן מקשה כיון שנישאת מחמת שיצר אנסה לא מחלה הכתובת בנין דיכרין. וסבר המקשן דאין סברא לומר שהוי קנס, דרק אותה יש לקנוס ולא בניה, וכתובת בנין דיכרין נותנים לבניה.

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת כתובות דף נג עמוד א

אין לה מזונות. פירש"י באלמנותה דתנאי כתובה ככתובה, דכוודאי מזונות שזנה הבעל בעודה תחתיו ל"ש לכתובה ואף למ"ד מזונות דרבנן, אך הרמב"ם (פי"ז מאישות) פירש דאף על מזונות שזנה הבעל בעודה תחתיו

דמוחלת כתובתה בכלל מחילתה כל מה שנתחייב לה בעלה בשבילה בממון, ויותר מזה כל הרמב"ם (שם פי"ט) שמוחלת אף על מזונות הבנות, ולכאור' חידוש הוא שהרי ל"ש שתמחול על התחייבות שניתן לה בשביל אחרים.

12. רש"י על כתובות דף נג/א

ולא מיטמאה לו – [1] אינה חייבת ליטמא לו ואע"פ שמצוה להתעסק בששה מתי מצוה האמורים בפרשת כהנים (ויקרא כא) דכתיב לה יטמא מצוה זו אינה מהם דלא שארו היא אבל אם רוצה היא ליטמא אינה מוזהרת מליטמא אפילו כהנת דבני אהרן כתיב ולא בנות אהרן:

13. ריטב"א על כתובות דף נג/א

והא דאמרינן ולא מיטמאה לו. לא שאסורה ליטמא דהא אין בנות אהרן מוזהרות שלא ליטמא לרחוקים דבני אהרן ולא בנות אהרן כתיב, אלא לומר שאינה חייבת ליטמא כיון שאינה שארן, ואתיא כמאן דאמר (סוטה ג' א') חובה ליטמא לקרובים דס"ל לה יטמא חובה, [2] ויש שפירשו בתוספות שאסורה ליטמא לו, ומיירי ברגל שכל אדם חייב לטהר עצמו ברגל (ר"ה ט"ז ב') ואסור לו ליטמא כי אם לקרובים:

14. דבר יעקב מסכת כתובות דף נג עמוד א

לקרובים אבל לישראלים או לבנות אהרן אין מצוה להטמא לקרובים.
הראב"ד משיג על הרמב"ם מהברייתא כאן, וכן מקשה הרמ"ך על הרמב"ם.
הלח"מ [שם] והשאג"א [סימן סו] מתרצים שהרמב"ם יפרש כמו רש"י ביבמות [כט: ד"ה ולא בלשון שני, וכן מפרש הריטב"א אצלנו] שפירש הא דקתני שארוסה לא מיטמאה מיירי ברגל שיש מצוה להטהר [כדיליף בגמ' ר"ה טז:] ולקרובים מותר להטמא ולארוסה אסור.
ומבאר ברש"י שגם לנשים איכא מצוה להטהר ברגל, ולפי הלח"מ והשאג"א כך סובר הרמב"ם. השאג"א והערוך לנר [יבמות כט:] מבארים שהראב"ד שהקשה מהברייתא כאן, סובר שאין לנשים מצוה להטהר ברגל. ומבארים השאג"א והערוך לנר שהרמב"ם והראב"ד לשיטתם, שפליגי [תגיגה א-א] האם נשים חייבות בשלמי שמחה, שיטת הרמב"ם דחייבות והראב"ד משיג דאינן חייבות. וכתב הרמב"ם [טומאת אוכלין טז-י] דחייב לטהר עצמו ברגל הוא מפני שחייב בראיה וקרבתו דהיינו תגיגה ושלמי שמחה, ונשים פטורת מראיה ותגיגה, ולפי הראב"ד פטורות אף משלמי שמחה, ולכן הראב"ד לשיטתו סובר שנשים אינן מצוות לטהר עצמן ברגל כיון שאינן חייבות בשלמי שמחה.
המנ"ח [מצוה רסד-כג] והקונטרס אחרון לשאג"א מקשים אם הברייתא מיירי ברגל, מה החילוק בין ארוסה לנשואה, הרי לפי שיטת הרמב"ם אין לישראל או לנשים מצוה להטמא לקרובים, וא"כ כשם שאסור לארוסה להטמא ברגל לבעלה כך יהיה אסור לנשואה.

[1] רד"ה ולא מיטמאה לו – אינה חייבת ליטמא לו ואע"פ שמצוה להתעסק בשבעה מתי מצוה וכו' – שיטת רש"י שיש מצוה לכל איש ואשה להטמא לקרוביו, ואף שהמצוה כתובה בתורה לגבי כהנים, סובר רש"י דהתם איצטריך לומר שאע"פ שיש לכהן איסור להטמא לשאר בני אדם, לז' קרובים יש לו מצוה להטמא, וה"ה לישראל או לאשה יש מצוה להטמא לקרוביהם.
שיטת הרמב"ם [אבל ב-ו] שדוקא לכהנים זכרים שיש איסור להטמא לשאר מתים יש מצוה להטמא

15. דבר יעקב מסכת כתובות דף נג עמוד ב

א] א"ל רב חסדא לרב יוסף מי שמיע לך מיניה דרב יהודה ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות – יש כאן ג' שיטות.

שיטת רש"י ותוס' שהספק האם יש לארוסה מזונות מהאחים דהיינו מנכסי אביה. וזה אותה שאלה כמו מחלוקת רב ולוי לעיל, וכן מחלוקת ת"ק ורבי אלעזר בברייתא, ולכן כתבו התוס' שרב חסדא לא שמע המחלוקת תנאים דלעיל. א"נ איבעיה ליה כמאן הלכתא.

הרי"ף פסק לעיל כמו רב שארוסה אין לה מזונות מן האחים. וכאן פסק הרי"ף כאותו לשון שיש לה מזונות, וא"כ ע"כ למד שכאן הוי בעיה אחרת. ויש ב' שיטות בביאור שיטת הרי"ף.

הר"ן והריטב"א מפרשים שמירי בארוסה שהגיע זמן החתונה ולא נישא, [וזו הגירסא שלנו בדברי הרי"ף עצמו וכן גורס הר"ן], והשאלה האם מגיע לה מזונות מנכסי הארוס שמת, וביאור הספק האם רצונו של הארוס שלא תתנוול אלמנתו, או רצונו לא לתת לה מזונות כיון שלא כנסה דלא שדי איניש זוזי בכדי.

הר"ן והריטב"א מביאים פירוש ר' שמואל הנגיד, וכן מפרש הרא"ש בשיטת הרי"ף, שמירי שהארוס חי והדיון האם יש לה מזונות מהארוס, ומירי שלא הגיע זמנה ובעצם לא מגיע לה מזונות, ומ"מ מיבעיא ליה בכה"ג שעד עכשיו קיבלה מזונות מנכסי אביה ועכשיו בגלל האירוסין נתבטלו המזונות [כשיטת רב שקיי"ל כוותיה], ולכן איכא מחלוקת האם הארוס רוצה לתת לה מזונות כיון שאינו רוצה שתתבוה מחמתו, או לא שדי זוזי בכדי.

הרמב"ם [אישות יט-טו] פירש כמו הנגיד [כמש"כ המ"מ] ופסק שארוס חייב לה כיון שהפסידה מזונות מהאחים.

16. שערם מצויינים בהלכה

ארוסה יש לה מזונות מן האחין או לא
] פרש"י דהבעיא היא אם יש לה
מזונות מן האחין, מסברא אין לה דמ"ט תקנו

רבנן מזונות להבת מנכסי אב שלא תחזור על הפתחים הכא ליכא למיחש להכי, דכי חזי ארוסתו דמיתזלא זיין לה ארוס. |מבואר מכאן דהתקנה היה רק שלא תחזור על הפתחים, וכשיש לה מי שיוזנה לא תיקנו, ואפי' למ"ד מסברא אית לה הרי פירש הטעם כיון דלא קים ליה בגוה לא שדי זווי בכדי, ואיכא למיחש שלא יתן הארוס מזונות ותחזור על הפתחים, אבל זו שכבר ניוזנה ולא נצטרכה לשאול על הפתחים אין לה מזונות מן האחין. |אבל הרי"ף מפרש בעיא זו, אם יש לה מזונות מן הארוס. וזה ודאי דגם להרי"ף אין לה מזונות מן האחין דפוסק כרב דנתארסה אין לה מזונות, מ"מ להרי"ף אין הטעם משום שיהיו לה מזונות מן הארוס, שהרי אפי' מאן דסבר שאין לה מזונות מן הארוס אפ"ה אין לה מן האחין, אבל הטעם לרב דנתארסה אין לה מזונות משום דכן מפורש בתנאי כתובה, בנן נוקבא וכו' עד דתילקחן לגוברין, היינו לקיחה דאירוסין. והרמב"ם (אישות פי"ט הט"ו) קאי בשיטת הרי"ף והרא"ש, והתוס' קיימי בשיטת רש"י, כך פי' הנודע ביהודה (מהד"ת אהע"ז סי' צה).

17. שערם מצויינים בהלכה

כיון דאירסה לא ניחא ליה דתיתזיל. פי' כיון דאירסה לא ניחא להארוס דתזיל לבקש על הפתחים ולכן אין לה מזונות מן האחין, עי' ברש"י. והקשה הריטב"א היאך ס"ד לפוטרים ליתן לה מזונות על סמך שהארוס יתן והוא אינו חייב בזה, ואדרבה יאמר הארוס שהוא לא יתן, דמסתמא יתנו האחין והביא בזה כמה פירושים, ולבסוף הביא בשם הנגיד, דהכא האיבעיא אליבא דרב דס"ל דבאירוסין לית לה מזונות מן האחין, אם יש חיוב על הארוס ליתן לה, דהא מעשה האירוסין גרמו לזה שהאחין פטורין, |והא דתנן לקמן (נז). דבהגיע זמן נשואין ולא נשאו אוכלת משלו, ומשמע דקודם הזמן אינה אוכלת זה מיירי שאירסה בחיי אביה. |ועי' ברמב"ם (אישות פי"ט הט"ו), ובמ"מ כתב דהרמב"ם מפרש כפי' הנגיד.

1. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן מט

מי שאין לו בנים ורוצה לכתוב צוואה, איך יחלק בין קרוביו, כמה יתן למוסדות תורה, ואיך יעשה אם יש לו יורשין ידועים.

הנה בדבר צוואה, מכיון שאין לכתר"ה בנים ודאי עדיפי קרובים ממשפחתו שהם בני תורה שתורתן אומנותן, ואלו מבני משפחתו שתורתן אומנותן ונתחנכו בבית כתר"ה הם עדיפי, שלכן בדרך הטוב והישר יש ליתן לאלו שנתחנכו בביתו יותר מעט מכפי אלו שלא נתחנכו בביתו. אבל כל זה אם הצורך שלהם הוא בשוה ותחלה צריך להתחשב עם הצורך של כל אחד, והצורך הוא תלוי בגודל המשפחה של כל אחד ובאם יש רווחים להם מאיזה מקום הכמות והאיכות דהיינו אם הם רווחים קבועים או רק עראיים.

הרצון ליתן חלק גם למוסדות התורה רצון טוב הוא מאד וראוי ונכון הוא ליתן השליש למוסדות התורה ושני שלישים להקרובים בני תורה שתורתן אומנותן והם נצרכין, אף שלא במדרגת עניים ליקח צדקה אבל דחוקים במצבם כדי שיוכלו לחיות בריזת הראוי לפי רוחם ולא יצטרכו להתבטל מלמודם.

אבל צריך כתר"ה לידע שאם יש לו יורשין ידועין לו כגון אחים ובני אחים ובני אחיות היכן נמצאין הא אחא ענין דאעבורי אחסנתא דאין רוח חכמים נוחה ואף שבקצה"ח סי' רפ"ב סק"ב משמע שהביא מתשב"ץ דסגי בשו"ר ד' זווי עבור היורשין הנה הוא דבר תמוה דהא לא רצה יהודה בר מרימר ליכנס עם ר"פ בשעה שבא ר"פ בדבר פסיקת נדוניא מטעם שלא יהיה בעבורי אחסנתא בכתובות נ"ב ע"ב אף שודאי השאיר לעצמו יותר מד' זווי דאף דאיתא שם דכתביה לכל מאי דהו"ל ודאי לא נתן הכל והוא ישאר עני שיצטרך לחזור על הפתחים ואם נשאר לו עדיין לעשות סחורה או היה בעל אומנות הרי מזה יוכל גם להוריש לבניו, וכן מב"ב דף קל"ג ע"ב לא מסתבר דיוסי בן יעזר שהיה לו עיליתא דדינרי לא היה לו לבד זה אף ד' זווי ונאמר שם דהוא בדין עבורי אחסנתא, אבל מכיון שחזינן מדברי התשב"ץ דאם משאיר לירושא ליכא איסור נראה שיש לסמוך עליו כשהשאיר לירשין דבר חשוב ומסתבר לע"ד שיניח להיורשין חומש שזהו דבר חשוב ודאי לכל מוריש כפי שהוא, וד' חומשין האחרים יתן מהם השליש למוסדות התורה ושני שלישים לקרובים בני תורה כדלעיל (וע"ע בתשו' לקמן).

והנני ידידו, משה פיינשטיין.

2. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן נ

בענין נתינה לצדקה בצוואה אם יש בזה משום אעבורי אחסנתא.

נשאלתי בדבר אחד שיש לו שלשה בנים שנים מהן אינם שומרי תורה והם גם מחללי שבת בפרהסיא ואין מתכנין את בניהם ובנותיהם לתורה ולמצות ובת של אחד ניסת לנכרי וקול יצא שגם נשתמדה וקבלה דתם וחלק קודם מותו רוב נכסיו לצדקה ומינה את הבן השומר תורה שיהיה המשגיח על קיום הצוואה וחלק לכל אחד מבניו אלף דאלאר וגם להנכדים חלק איזה סך בתנאי כשישא וינשא ליהודים וגם כל הבנים הם עשירים בעצמן בעושר גדול שאין צורך להם למעות הירושא אם שפיר עביד.

א. אם מותר לעבורי אחסנתא כשמשאיר לבניו דבר מועט.

והנה אף שלדינא איפסק כשמאל דאמר לר' יהודה שינא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא בב"ב דף קל"ג ע"ב ואיפסק כן ברמב"ם פ"ו מנחלות ה"א ובש"ע חו"מ סימן רפ"ב, אבל איתא בקצוה"ח סק"ב מהתשב"ץ דבטופסי שטרות ראשונים יש שו"ר ד' זווי וכתב גאון דמשום כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו, ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"א שהביא מתשב"ץ ח"ג סס"י קמ"ז שמה שהניח להיורש רביע זהוב אינו כלום לעשות שיהיה רוח חכמים נוחה הימנו אבל ד' זווי הוא שו"ר שכתב הגאון שעושה שיהיה רוח חכמים נוחה. ואף שהקשה עליו מכתובות דף נ"ג ע"א דמשמע דאפילו מקצת נכסיו אין להפקיע מבניו מ"מ מסיק דדעת הגאונים רחבה מדעתנו, ורק בשיטת בעה"ע באות מ' מתנת שכיב מרע (נ"ט ע"ב) כתב שסובר שאיכא שני דינים האיסור דותהי עונותם על עצמותם דאר"א בר ממל בירושלמי שהביא הרי"ף ב"מ שם דף ס"א ע"א מדפי הרי"ף) שהוא איסור חמור הוא דוקא בבניו ולא השאיר להם כלום אבל האיסור הקטן דאין רוח חכמים נוחה הימנו הוא אף במקצת ואף בשאר יורשים, אבל עכ"פ שיטת התשב"ץ בשם הגאון שבהשאיר להם ד' זווי שהיה דבר חשוב בזמנם כבר גם רוח חכמים נוחה הימנו והתשב"ץ סובר כן גם בדעת בעה"ע לכן העושה כהתשב"ץ בשם גאון וכן הסכים הקצת"ח לדינא אין לומר עליו דלאו שפיר עביד.

ועיין בפ"ת סק"א שמתרץ הקושיא מכתובות דרק ליתן לבתו ולאחרים שאינו ענין מצוה יש קפידיא אפילו כשהשאר להם אבל במקדיש ונותן לצדקה ליכא הקפידיא דרות חכמים בהשאר להם והביא ממר עוקבא שבזבו פלגא דממוניה לצדקה ומשמע שסובר דה"ה יותר מפלגא אם אך השאר דבר חשוב גם לבניו דהא קאי על הא דהתשב"ץ עיין שם, והוא תירוץ נכון.

ב. אם יש לחוש לעבורי אחסנתא כשנותן לצדקה, והדין במכוינ לעבורי.

ולע"ד פשוט שבנותן לצדקה ודאי לא שייך לאסור דכי עדיפי בניו מהוא עצמן שבעצם הא רשאי מן הדין ליתן אף רוב מעותיו לצדקה אלא שישיר לעצמו מקצת שליתן כל מעותיו אסור מילפותא מחרמים כדאיתא בערכין דף כ"ח ע"א עיין שם, ורק מתקנת אושא היא שאל יבזבו יותר מחומש כדא"ר אילעא בכתובות דף נ"ע ו"א ותקנה זו הא הוא רק מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאח"מ =לאחר מותו= לית לן בה כדמתרץ בגמ' כתובות דף ס"ז ע"ב וא"כ לא שייך כלל לאסור מליתן לצדקה אף ברוב מעותיו אם משאיר מקצת, וכמפורש ברמ"א יו"ד סימן רמ"ט סעי' א' שכתב אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ואפשר שכונתו גם כולו, אך אולי אף שסתם אין כונתו להתיר גם כולו דכיון דליפנין מחרמים שפשוט שאף בשעת מיתתו אינו רשאי להחרים כל נכסיו, ומה שסתם הוא משום שלא מצוי שיתן כולו לצדקה, ולכן דייק וכתב יכול ליתן צדקה כל מה שירצה ולא כתב כל מה שיש לו משום דכולו אסור. והוא טעם מה שנוהגין מי שאין להם בנים לעשות קרן קיימת ודברים טובים מנכסיהם שהוקשה להח"ס והוצרך לומר מטעם דכיון דאין לו בן שא"ר יוחנן משום רשב"י בב"ב דף קט"ז ע"א כל שאינו מניח בן ליוורו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה וצריך להציל עצמו מגיהנם ובצדקה הוא הצלה והוא קודם לעצמו מיוורשו עיין שם, דאין צורך לזה **דאף ביש לו**

בנים ומעלי נמי רשאי להניח לצדקה אם מניח להם דבר חשוב. ולכאורה קשה זה על החת"ס מה הוקשה לו כלל, ואולי מחמת שמי שאין לו בנים נוהגין לעשות מכל הנכסים קרן קיימת ודברים טובים שזה סובר שאסור וכדכתבתי לעיל שלכן הוקשה לו והוצרך לטעמו. ואולי היכא שכונת המוריש המצוה הוא להעביר נחלה כהא דעובדא דיוסף בן יועזר שאקדיש העיליתא דדינרי דהיה לו משום שבנו לא היה נוהג כשורה בב"ב דף קל"ג ע"ב אסור אף שנתן להקדש דכיון שיש איסור להעביר נחלה ורק מחמת שמצות צדקה עדיפא הוא דוקא כשעושה לכוונת מצות צדקה אבל כשעושה אדרבה לכוונת העברת הנחלה דהוא לכוונת האיסור לא הותר לו אף שנתן להקדש. וכן הוא אולי גם בנותן לצדקה אף שצדקה מסתבר שעדיפא מהקדש דהא אין שום חוב על האדם להקדיש איזה דבר אף שנקרא מקדיש ומעריך מצוה גמורה בביצה דף ל"ו ע"ב ברש"י, וצדקה הא הוא חוב על האדם ליתן צדקה, מ"מ מכיון שכונתו הוא לא להמצוה אלא להאיסור דהעברת נחלה יש טעם גדול שאסור אבל היכא דהכוננה הוא למצות הצדקה פשוט שמותר כשמניח להיוורשים דבר חשוב כד' זווי דבתשב"ץ.

והנה לטעם החת"ס שכיון שזכות מצות הצדקה תצילהו מעברת הקדוש ברוך הוא למי שאין לו בן הוי הוא קודם לעצמו מיוורשו, הרי גם כשיש לו בנים יש לו לחוש לעונשי שמים אחר מיתתו על איזה חטאים כי הרי אין גדול מרבן יוחנן בן זכאי מימיו עד ימות המשיח וגם הוא היה ירא מעונשי שמים דגיהנם כדאיתא בברכות דף כ"ח ע"ב ונמצא שכל אדם צריך לזכות הצדקה להצילו מגיהנם שהוא קודם לעצמו אף

מבניו, ולכן החלוק של החת"ס צע"ג ויש לסמוך לדינא שאף מי שיש לו בנים יכול לחלק נכסיו לצדקה ומצוה קא עביד אך שיניח דבר חשוב לבניו וליוורשו כהא דד' זוויס בזמן הגאון כדכתבתי לעיל. ואף בלא יראת גיהנם אם רוצה להוסיף זכויות נמי הוא טובה גדולה לעצמו שקדים לבניו וליוורשו לסברא זו דהחת"ס. ולכן כיון שהשאר לכל בן אלף דאלאר הוא ודאי דבר חשוב אף בזמננו יותר מד' זוויס שבזמן הגאון היה רשאי ליתן השאר אף שהוא סך היותר גדול אף אם היו בניו מעלי, ורוח חכמים נוחה מזה.

ג. הדין בעבורי אחסנתא מבנים מומרים לחלל שבת.

והנה בבנין דלא מעלי פשוט שהוא רק בברא בישא בעלמא דאינו זהיר כל כך במצות אבל הוא מאמין בה' ובתורתו ומתחנך את בניו ללכת בתורת ה' ולשמר מצותיו שבוה יש ודאי ספק דיפקו מיניה זרעא מעליא, ואף אם הוא חוטא היותר גדול בין אדם לחברו כמסור נמי כיון דהוא נזהר בדברים שבין אדם למקום מחנך את בניו לתורה ומצות לכן יש ספק לזרעא מעליא כדאיתא בסוף ב"ק קי"ט ע"א, אבל המומרים לחלל שבתות בפרהסיא ועוברים על איסורי התורה ואין מחנכים את בניהם לתורה ומצות אין להסתפק בזרעא מעליא ואף שאירע לפעמים שגם ממומרים לשבת ולכל התורה נפיק בן שומר תורה ודאי הוא רק מיעוט שלא מצוי ואין לחוש לזה שלכן ודאי רשאי לא רק ליתן לצדקה אלא אף ליתן לאחרים רשאי ורוח חכמים נוחה מזה וגם זכור לטוב שבוה לא יפלגו על רשב"ג. וגם יותר מזה אף במסור שיש ספק דליפוק מיניה זרעא מעליא שמשעם זה אסור לאבד ממונו ביד מסתבר שהוא רק שלא לאבד מה שיש לו כבר אבל רשאי להעביר נחלה ממנו, דהא גדולה מזה איתא בש"ך סימן שפ"ח ס"ב כתב מהטור בשם בעל העיטור דע"י גרמא או גרמי מותר לאבדו וכן הוא ביש"ש פ"ב דב"ק סימן ו' וכ"ש העברת נחלה דאינו מויק כלל ממה שהיה לו אלא שמונע שלא יתוסף לו שרשאי, ולה"א שהביא הרמ"א שמותר ליטול ממונו לעצמו ורק לאבד אסור כ"ש שליכא איסור להאב ליתן לאחרים וכ"ש לצדקה, וכ"ש במומר לשבתות ולאיסורי התורה שאין לחוש לזרעא מעליא לפי רובא דרובא שמותר. ועיין בחת"ס חו"מ סימן קנ"ג שג"כ מפרש ברא בישא שאינו מומר אלא בישא בעלמא שהוא שאינו זהיר כל כך במצות או שאינו נוהג כבוד באביו כפי' הסמ"ע. משמע דמומר מותר להעביר נחלה ממנו, ומש"כ שם במסור שאמרינן דאסור לאבד ממונו משום חשש זרעא מעליא כ"ש ברא בישא, הוא רק לענין חשש זרעא מעליא אבל לענין העברת נחלה פשוט שמותר להעביר נחלה ממסור כדלעיל אף שלשונו משמע דאסור ולא דק בלשונו וצע"ק. אבל בן מומר לחלל שבתות ואיסורי התורה שאינו מחנך את בניו לכו"ע מותר להעביר נחלה ממנו. ונמצא שיפה עשה האב בצואתו מטעמים הברורים שכתבתי.

והנני ידיו, משה פיינשטיין.

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת כתובות דף נג עמוד א

שם. בדעת זקנים לרבתינו בעלי התוספות (סו"פ חיי שרה) הק' אהא דנתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, והרי אסור לאעבורי אחסנתא ונאמר יכין צדיק וילבש רשע, והרי אאע"ה קיים כל התורה כולה ואפי' עירובי תבשילין, [1] ותי' דמאחר דהיו גרים משעת בואם בבית מילה וא"כ הוי כקטן שנולד ואין ישמעאל נחשב בנו, ובמהרש"א סנהדרין (צ"א ע"א) הביא קושיא זו מהרא"ם [2] ותי' דישמעאל הוי בן השפחה שנולד קודם שנשתחררה, ואין בן שפחה יורש, וכן בני קטורה אף על פי שנולדו אחר שנימול והי' אסור בשפחה ונשתחררה קטורה מ"מ בני פילגש היו ואינם ראויים לירש עם בן אשתו שהוא יצחק עיין שם (ועי' באוה"ח בזה).

ולכאור' דבריהם צ"ת שהרי בתורה נקרא ישמעאל 'בנו' והיאך נאמר שלא נחשב בנו, גם מבני הפילגשים קשה שלדינא בן פילגש הוא בנו לכל דבר ויורשו בנחלתו כבן אשתו, ולתרץ דלכני הפילגשים הי' אחר שנתן כבר קודם הכל ליצחק וממילא לא נשאר לו כלום, א"א לומר כן דבקרא משמע שנתן להם הכל כאחת, וי"ל כנ"ל דבנותן מתנה משום סיבה לא נחשב אעבורי אחסנתא וה"נ נתן הכל ליצחק כדי שתאבה האשה ללכת אחריו כדפירש"י שם בתחילת הפרשה, גם י"ל בפשטות דזיל בתר טעמא דדילמא נפיק מברא בישא זרעא מעליא וביצחק ל"ש כן דהרי רק ביצחק יקרא לך זרע וממילא מותר.